

Jog és Irodalom – konferencia a Szegedi Tudományegyetemen

A jog és irodalom olyan jogelméleti irányzat, amely Amerikából indult el és az 1980-as években jelent meg Európában.¹ Az elméleti irányzat egyik fő vizsgálódási területe a jog és az igazságosság kérdése, amit a Szegedi Tudományegyetem által szervezett *Jog és Irodalom (Recht und Literatur – Droit et Litterature)* konferencián résztvevő kutatók többsége is érintett előadásában.

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája és a Bölcsészettudományi Kar Irodalomtudományi Doktori Iskolája 2010. november 4–5-én interdiszciplináris doktorandusz konferenciát szervezett a Szegedi Akadémiai Bizottság és a TAMOP-4.2.3-08/1-2009-0015 pályázat támogatásával. A konferencia nemzetközi jellegét erősítette, hogy három külföldi professzor tartott plenáris előadást. A konferenciát a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának elnöke, Prof. Dr. Jakab Éva nyitotta meg.

Prof. Dr. Dr. h.c. Dietmar Goltschnigg (Karl-Franzens-Universität Graz): *Karl Kraus als Jurist in „Sittlichkeit und Kriminalität“* címen tartott előadást, amelyben kiemelte, hogy Kraus támadást intézett az osztrák bírósági gyakorlat és a sajtó bírósági tudósításai ellen. A bírósági gyakorlatot kritizálta, mert véleménye szerint a bűnözést támogatta azzal, hogy állami megbízásból a nemi erkölcs védelmét hozta fel érdekei igazolásaként. Kraus a pornográfia, a prostitúció, a kerítés, a házasságtörés, a homoszexualitás és a terhesség-megszakítás teljes büntetlenségét akarta elérni, megelőzve ezzel saját korának nézeteit. A 20. század második felében a német büntetőjog liberalizálása és humanizálása körüli vitában felvetett érvek egybecsengtek Krausnak a *Moralitás és kriminalitás* című művében kifejtett álláspontjával.

Prof. Dr. h.c. Végh Zoltán (Universität Salzburg): *Freiheit der Kunst und Zensur* című előadásának egyik legérdekesebb része az *Index librorum prohibitorum*ról szólt. A tiltott könyvek jegyzéke azon művek listáját tartalmazta, amelyek olvasását a katolikus egyház azért tiltotta, hogy megakadályozzák a teológiailag nem támogatható könyvek olvasását. Az első Indexet IV. Pál pápa idején adták ki, amely tartalmazta a tiltott művek címeit és szerzőit. E listán megtalálhatók azok a bibliakiadások is, amelyeket eretnek olvasmánynak nyilvánítottak. Az Indexet a tridentini zsinaton átdolgozták és a *Dominici gregis custodiae Domino* kezdetű pápai bullával tették közzé. Ezt a listát 1948-ig folyamatosan bővítették. Olyan ismert szerzők munkái találhatók itt, mint pl. Kopernikusz, Voltaire, Defoe, Nostradamus. Érdekességként említette a professzor, hogy Adolf Hitler *Mein Kampf* című írása nem szerepel a tiltott könyvek között.

Prof. Dr. Catherine Volpilhac-Auger (École Normale Supérieure de Lyon, présidente de la Société Montesquieu) *L'esclavage: une question brûlante au temps des Lumières* címen tartott előadást. A francia professzorasszony a rabszolgaságról mint a felvilágosodás egyik legjelentősebb problémájáról beszélt Montesquieu *A törvények szelleméről* című műve alapján. Külön kitért a *Collectio Juris* című dossziéra, ahol megtalálhatók Montesquieu jogi jellegű írásai. A professzorasszony ismertette az előbb említett mű 15. fejezetét, amely a rabszolgaság keletkezés-történetével foglalkozik. A francia nemzeti könyvtárban megtalálható kéziratot Catherine Volpilhac-Auger adta ki a közelmúltban, ami elősegítette Montesquieu nézeteinek megértését.

Az előadók tematikusan felépített *workshop*ok keretében tartották meg előadásukat a konferencia két napján, több mint 150 érdeklődő számára. A prezentációkat alapvetően egy irodalmi mű kapcsán kellett ismertetni. Az első *workshop* keretében Friedrich Dürrenmatt *A bírósági író* és Albert Camus *Gondolatok a halálbüntetéséről*, a második *workshop* keretében Eötvös József *A falu jegyzője* és Mikszáth Kálmán *Különös házasság*, a harmadik *workshop* keretében Charles Luis Secondat de Montesquieu *A törvények szelleméről* és Cesare Beccaria *A bűnökről és büntetésekről*, a negyedik *workshop* keretében Szophoklész *Antigoné* és William Shakespeare *A velencei kalmár* című művét dolgozták fel.

Az első *workshop* (*Büntetőjogi témák a világirodalom remekeiben*) előadói: dr. Bakos Eszter (SZTE ÁJTK), dr. Szalai Anikó (SZTE ÁJTK) és dr. Ambrus István (SZTE ÁJTK). A szekcióelnök Prof. Dr. Nagy Ferenc (SZTE ÁJTK Büntető és Büntető Eljárásjogi Tanszékének vezetője). Bakos Eszter *Az élethez való jog kontra az élettől való megfosztás „joga”* címmel tartott előadást, amelynek keretében a halálbüntetés létjogosultságát vizsgálta, külön kitérve az emberi élethez és méltósághoz való jogra. Szalai Anikó is hasonló témában készítette el előadását *Camus: Gondolatok a halálbüntetéséről – Nemzetközi színezettel* címen. Ebben kiemelte az 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. Véleménye szerint az államoknak a halálbüntetéshez való hozzáállása tükrözi az emberi jogokhoz való viszonyukat. Ambrus István *A bírósági író és a hóhér – avagy a Jó és a Rossz apokaliptikus küzdelmének bemutatása a büntetőjog szemüvegén keresztül* című előadásában a magyar és a német büntető anyagi és eljárási jogi rendszerét elemezte, kitérve az elkövetői kategóriákra, a műben szereplő bűncselekmények különös részi minősítésére, az egység-többségtani problémára és a nyomozás során felmerült eljárásjogi és kriminalisztikai kérdésekre.

A második *workshop* (*Jogtörténet a magyar irodalomban I.*) előadói: Dr. Varga Norbert (SZTE ÁJTK) és dr. Nacsa Mónika (SZTE ÁJTK). A szekcióelnök Prof. Dr. Penke Olga (SZTE BTK, Romanisztika Intézet, Francia Nyelvi és Irodalmi Tanszék) volt. Varga Norbert előadásában a vármegyei közigazgatás átalakítását mutatta be, amelynek címe: *A nemesi vármegyerendszer bírálat a reformkorban Eötvös József: A falu jegyzője című műve alapján*. Külön kiemelésre kerültek Eötvös

József reformnézetei, amelyeket az egyik főhős, Tenge-lyi Jónás jellemábrázolásán keresztül mutatott be az előadó. Eötvös reformtörvényekései még *A XIX. század uralkodó eszméiben* is megjelentek, különösen akkor, amikor az önkormányzatokról és a *vis inertiae* jogáról értekeztek. Nacsá Mónika előadásában (*A falu jegyzője a jog és az erkölcs tükrében*) a vármegyerendszer elavultságát ismertette, hangsúlyozva a választási eljárások korrupciós jellegét. Az előadó kiemelte, hogy nagy jelentősége lett volna, ha az országgyűlés elfogadja a megyei kihágásokról szóló törvényjavaslatot, amelyet szemléletes példák-
kal támasztott alá.

A *Jogtörténet a magyar irodalomban II.* előadói: dr. Kasza Péter Ferenc (SZTE ÁJTK), dr. Bezdán Anikó (SZTE ÁJTK) és dr. Hegyes Péter (SZTE ÁJTK). A szekcióel-
nök Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária (SZTE ÁJTK Magyar
Jogtörténeti Tanszékének vezetője) volt. Kasza Péter elő-
adásában (*A falu jegyzője – Ami a regényből kimaradt*) be-
mutatta a nemesi vármegye egyik legfontosabb tisztvise-
lőjének, a jegyzőnek feladatkörét, külön kitérve arra, hogy
kiművelhető-e valami kontinuitás a másfél évszázaddal
korábbi és a mai jegyzői tisztség között. Mikszáth Kálmán
művéhez kapcsolódott Bezdán Anikó előadása, aki részle-
tesen ismertette a mű eseménytörténetét, majd Hegyes Pé-
ter elemezte az erdőgazdálkodással kapcsolatos tulajdon-
és birtokviszonyokat a rendi időszakban. Előadásuk címe:
*Az erdőbirtoklás és -használat jogviszonyai a feudális kor
végén – Jogtörténeti kitekintés Mikszáth Kálmán Különös
házasság című regénye alapján.*

A harmadik workshop (*Felvilágosult törvényhozás,
felvilágosult irodalom*) előadói: Prof. Dr. Madarász Imre
(DE BTK), dr. Majsa Dóra (SZTE ÁJTK), dr. Kruzslíc
Péter (SZTE ÁJTK), dr. Csatlós Erzsébet (SZTE ÁJTK),
Dr. Kovács Eszter (SZTE BTK) és Dr. Labádi Gergely
(SZTE BTK). A szekcióelnök Prof. Dr. Balogh Elemér
(SZTE ÁJTK Európai Jogtörténeti Tanszékének vezetője)
volt. A Debreceni Egyetem professzora, Madarász József
rendkívül érdekes, jogtörténeti relevanciával bíró előadást
(*Cesare Beccaria és a társadalmi szerződés felvilágoso-
daskori elmélete*) tartott Cesare Beccaria: *Dei delitti e del-
le pene* című művéről, kiemelve a halálbüntetés és a tár-
sadalmi szerződés tudományos megítélését.² Majsa Dóra
előadásában (*Szabadság, egyenlőség, testvériség, avagy
az emberi jogok generációinak megjelenése a „Törvények
szelleméről” című műben*) azt vizsgálta, hogy a francia
forradalom jelszavai – Karl Vasak elméleti alaptételéből
kiindulva – miként jelentek meg Montesquieu művében.
Az előadó figyelmet fordított az alapjogok kialakulásá-
ra. Kruzslíc Péter szintén Montesquieu művét dolgoz-
ta fel. Előadásában (*Felvilágosult hatalomgyakorlás az
egységesülő Európában*) bemutatta a szerzőnek a hata-
lommegosztásról vallott nézeteit, amelyeket megpróbált
alkalmazni az Európai Unió hatalomgyakorlási modelljé-
re. A Montesquieu művével kapcsolatos előadásorozatot
Csatlós Erzsébet zárta *Az Európai Unió a hatalommeg-*

osztás elméletének tükrében című referátumával. Az elő-
adó alapvetően az Európai Unió intézményrendszerének
bemutatásán keresztül ismertette a szuverenitás gyakorlati
megvalósulását.

A felvilágosodás korának egy igen jelentős problémáját
elemezte Kovács Eszter, aki előadásában (*Felvilágosult
törvényhozás: a hatalom átruházása Diderot Katalin cárnő-
höz írott műveiben*) kitért Diderot írásaira, amelyekben
a szerző a kor fontosabb problémáit villantotta fel. A fel-
világosodás kora egyik legjelentősebb eseményének, a ja-
kobinus pernek jogi és irodalmi vonatkozásait elemezte
Labádi Gergely *Jog és/vagy irodalom a jakobinus perben*
című előadásában.

A negyedik workshop (*Jog és erkölcs konfliktusa az iro-
dalom tükrében*) előadói: Dr. Görög Márta (SZTE ÁJTK),
dr. Pozsonyi Norbert (SZTE ÁJTK), dr. Kaprinay Eszter
(SZTE ÁJTK) és dr. Soós Andrea (SZTE ÁJTK). A szek-
cióelnök Prof. Dr. Pál József (SZTE BTK Romanisztika
Intézet, Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszékének vezetője)
volt. Görög Márta előadásában (*Antigoné mint a szemé-
lyiségi jogi kérdések keresztmetszete*) a személyiségi jog
egyes kérdéseit boncolgatta, s külön figyelmet szentelt
a kegyeleti jog érvényesülésére. Véleménye szerint a
személyiségi érték nem szűnik meg a halál után, „az el-
hunyt ember személyisége az igazán erkölcsi személy”.
Pozsonyi Norbert szintén Szophoklész drámáját dolgoz-
ta fel. Az előadó által rekonstruált jogforrások exegézi-
sén keresztül kerültek bemutatásra a kapcsolódó római
jogi szabályok. Előadásának címe: *Szophoklész: Antigo-
né című drámája jogászai szemmel*. Kaprinay Zsófia zá-
rta *A jog és az erkölcs konfliktusa az irodalom tükrében*
című előadásával a tragédia jogi elemzését, amelyben ki-
emelte, hogy a műben bizonyítást nyer, hogy a jog nem
létezhet erkölcs nélkül, mert egyébként az ember alkotta
törvény elbukik. A workshop Soós Andrea előadásával
(*Feketelista a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatról*)
fejeződött be, amelyben nem egyszerűen a mű elemzésére
kerített sort, hanem a morál és a jog közötti összefüggésen
keresztül, a műből vett példák alapján ismertette az üzleti
tisztesség (mai szóhasználattal „fekete- és fehérlista”) fo-
galmát.

A konferenciát Prof. Dr. Jakab Éva és Prof. Dr. Pál Jó-
zsef értékelő beszéde zárta. A doktori iskolák elnökei ki-
emelték: továbbra is ápolni kívánják a két doktori iskola
szakmai kapcsolatát, és tervezik egy konferenciasorozat
elindítását. Az előadások nyomtatott formában is megje-
lennek a Pólay Elemér Alapítvány könyvsorozatában.

A konferencia lehetőséget teremtett a Szegedi Egyetem
doktoranduszai és oktatói számára, hogy szűkebb tudomá-
nyterületük határait túllépve, kutatási témáik komplex
és interdiszciplináris elemzésén keresztül bővítsék szak-
mai tapasztalataikat.

Varga Norbert

¹ Ferguson, Robert A.: *Law and Letters in American Culture* (Harvard University Press, Cambridge, MA – London, England, 1984). Erre hivatkozik Nagy Tamás és H. Szilágyi István: Nagy Tamás: *Jog és irodalom: kezdetek és eszmények* (Iustum Aequum Salutare, III., 2007. 2., 57. p.); H. Szilágyi István: *Előszó A „Jog és irodalom” szimpózium előadásához* (uo., 7. p.). Néhány fontosabb szakirodalom: Ward, Ian: „Law and Literature: A Continuing Debate.” *Law and Literature: Possibilities and Perspectives* (Cambridge University Press, 1995. passim); Goodrich, Peter – Pether, Penelope – Sanders, Mark – Weisberg, Richard H. (eds.): *Law and Literature* (The Cardozo School of Law, New York, 2010, passim); Hanafin, Patrich – Gearey, Adam – Brooker, Joseph (eds.): *Law and Literature* (Blackwell, Oxford – Malden, MA, 2004. 1–159. p.); Müller-Dietz, Heinz: *Recht und Kriminalität im*

literarischen Widerschein. Gesammelte Aufsätze (BWV, Baden-Baden 1999, passim); Uő: *Recht und Kriminalität in literarischen Spiegelungen* (BWV, Berlin 2007, passim); Kastner, Klaus: *Literatur und Wandel im Rechtsdenken* (Boorberg, Stuttgart–München u. a., 1993, passim). Az előadások témájához szorosan kapcsolódik Kiss Anna tudományos munkásságának egy része, melyben irodalmi műveket elemez jogász szemmel. Kiss Anna: *Bűnbe esett irodalmi hősök – Jog és irodalom* (Publicitás Art–Média Kft., Budapest, 2008, 1–119. p.). A témához: H. Szilágyi István: *Jog és Irodalom – Tanulmányok a jog és irodalom köréből* (SZTE AJTK, 2010, 1–178. p.).

² Madarász Imre fordította és látta el jegyzetekkel Beccaria művét. Cesare Beccaria: *A bűnökről és büntetésekről* (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1989, 1–108. p.).

Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás 1945–1950. Népbíróság-történelmi konferencia Kecskeméten

„Mi lenne belőlünk emlékezetünk nélkül?”

Borges

A Bács-Kiskun Megyei Főügyészség és a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára 2011. május 23-án *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás 1945–1950* címmel népbíróság-történelmi konferenciát rendezett a Kecskeméti Városi Ügyészség székházában. A konferencia célja elsősorban az volt, hogy e téma hazai kutatói beszámolhassanak aktuális kutatási eredményeikről, bemutassák, hogyan is zajlottak le Magyarországon a háborús és népellenes bűnöket vizsgáló népbírósági eljárások, s megkíséreljenek választ adni arra a kérdésre, hogy a népbíróságok igazságszolgáltatást láttak el, vagy a politikai megtorlás eszközei voltak. A tanácskozás annál is időszerűbb volt, mivel a népbíróságokkal foglalkozó irodalom – mind a jogászok, mind a történészek által művelt területeken – ma már jelentős ugyan, azonban a tudományos vizsgálatok homlokterében elsősorban a „nagy pereket” (pl. Bárdossy-, Imrédy-, Mindszenty-per) tárgyaló Budapesti Népbíróság működése áll, s kevesebb a tudományosan is értékelhető ismeret a vidéki törvényszéki székhelyeken felállított népbíróságok tevékenységéről.

A konferencián megjelent nagyszámú érdeklődőt *Bányai Gábor*; a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnöke köszöntötte, elismeréssel szólva a konferencia és a felvetett kérdések jelentőségéről.

A tanácskozás levezető elnöke, egyben első előadója *Nánási László* PhD megyei főügyész volt, aki *A népbírás-*

kodás joganyaga című előadása bevezetőjében felrajzolta a háborús bűnösök felelősségre vonásának nemzetközi jogi környezetét, a magyar jogi szabályozás előzményeit. A továbbiakban a népbírászkodás jogforrásainak, a szervezeti kereteit és eljárási rendjét meghatározó normáknak, s az alkalmazott anyagi jogszabályoknak elemző bemutatását végezte el. Az előadó rámutatott, hogy a népbírászkodás nem előzmény nélküli a magyar jogtörténetben, hanem olyan igazságszolgáltatási modell, amelyet rendkívüli történelmi helyzetek többször generáltak (pl. 1849-ben vagy 1919-ben). A népbírósági anyagi és eljárási büntetőjog sajátosságairól szólva az előadó kiemelte pl. a vélelmezett kollektív bűnösségnek – mint a jogállami büntetőjogtól teljesen idegennek – megnyilvánulását, a kényszermunka és az internálás szankciójának alkalmazását, a politikai ügyészi tisztség létrehozatalát, vagy az ügyészi kompetenciába tartozó előzetes letartóztatás intézményét.

Komoly tanulságokkal szolgált *Karsai László* szege-di történész professzor *A magyarországi népbírászkodás nemzetközi összehasonlításban* című előadása. Leszögezte, hogy Magyarországon 1945 után a korabeli európai normáknak megfelelő volt a háborús bűnösök felelősségre vonása. A hazai népbírósági eljárások a holland, a dán, a norvég, a belga felelősségre vonásokhoz hasonlíthatók. A magyar népbírósági törvény az általános európai gyakorlattal egyezően helyezkedett a visszaható hatályú jogalkalmazás talajára, és hagyta figyelmen kívül a nullum crimen/nulla poena sine lege elveinek érvényesülését. A népbíróságok büntetéskiszabási gyakorlata semmivel sem volt kegyetlenebb hazánkban, mint Nyugat-Európában. Az előadó forrásai szerint Magyarországon 477 embert ítéltek halálra a népbíróság, és ténylegesen 189 embert végeztek ki, míg pl. Belgiumban 2940 halálos ítélet született, melyből 242-t hajtottak végre, Hollandiában pedig 152 halálos ítélet, s 40 tényleges kivégzés történt.

A konferencia harmadik előadását *Soós Mihály* levéltáros tartotta *A háborús és népellenes bűntettek elkövetőinek felelősségre vonásával kapcsolatos iratok az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában* címmel. Az előadó ismertette a háborús és népellenes bűnösök